

Kirja-arvostelu Susikkoon

Matti Palo, Toholampi 25.11. 2011

SUOMEN METSIEN KÄYTÖN HISTORIAN TRILOGIA 1664 SIVUA

Prologi

Esko Pakkanen ja Matti Leikola ovat tehneet suurponnistuksen: ”Metsää, puuta ja kovaa työtä”, ”Puut perille ja käyttöön” sekä ”Tervaa, lautoja ja paperia” - kolme mahtavaa kirjaa! He suunnittelivat alkujaan metsähistorian valokuvakirjan tekoa. Vaikka siitä luovuttiin, kuvia riittää näissäkin lähes pari tuhatta!

Kuvat ja lehtileikkeet lisäävät lukemisen antia ja nautittavuutta. Itse koin olevani aikamatkalla Suomen metsähistoriassa. Teksti on virheetöntä hyvää suomea. Vain yhden virheen löysin. Siipanjoki Kalajoella kirjoitetaan nykyisin Siipoonjoki (nide 2, s.60).

Teknologian muutoksen kuvailua mikrotasolla

Kirjoittajat toteavat ”alkuselityksissään”, että ”Näissä ’metsävälskärin kertomuksissa’ käsitellään keskeisimpiä maamme metsien käyttöön liittyviä aihealueita, jotka kattavat puunjalostusketjun kannolta vientisatamaan.” Olennaista Topeliuksen ”Välskärin kertomuksille” oli kuitenkin läpi kirjan polveileva juoni. Juonen löytäminen on jätetty lukijoille.

Teknologian muutos on mielestäni näiden kolmen niteen yhteinen ’juoni’, jonka kirjoittajat olisivat voineet kehystää innovaatioiden diffuusioteorialla. Teoriaa on kehitelty puoli vuosisataa selittämään kuinka, miksi ja missä määrin uudet ideat ja uusi teknologia leviää eri kulttuureissa.

Pakkanen ja Leikola ovat ilman teoriaakin tuoneet teoksillaan lisäarvoa entisiin historian kirjoihin pureutumalla juuri metsätalouden ja metsäteollisuuden innovaatioiden ajoituksiin, vaikutuskanaviin ja sovellusten laajuuteen.

Voimme ottaa esimerkiksi pystypuun kaadon teknologian. Kirves oli vallitsevana Suomen niemellä 9 900 vuotta, justeeri ja pokasaha puolisen vuosisataa, moottorisaha neljännesvuosisadan ja moto viimeiset kaksi vuosikymmentä. Yritin viisi vuotta sitten selvittää haastattelemalla metsäteknologian professoreita, milloin justeeri omaksuttiin Suomessa pääasialliseksi välineeksi puun kaadossa. Uskottavaa vastausta ei löytynyt. Nyt se löytyy Pakkasen ja Leikolan niteestä 1.

Teknologian muutosprosessien kuvaus mikrotasolla puun korjuussa, kuljetuksessa ja jalostuksessa onkin kirja-trilogian ominta aluetta. A. Benj. Helanderin ’Suomen metsätalouden historia’ (546 s.)

vuodelta 1949 on paljolti koko maan metsäpolitiikan muutosten kuvailua. Tapani Tasasen väitöskirja vuodelta 2004 'Metsien hoidon historia Suomessa' (443 s.) jätti sekä sisällöllisesti että ajallisesti tilaa metsien käytön historialle. Vastaavasti Markku Kuisman johtaman yhdeksän historioitsijan viiden kirjan sarja 'Metsäteollisuuden maa' (2 262 s.) vuosilta 1993-2008 analysoi metsäteollisuuden kehitystä ja talouspolitiikkaa Suomessa.

Vanha teknologia näyttää limittyvän uuteen. Kun ensimmäinen höyrystysaika käynnistettiin 1860 – Kestilän saha lijoen suulla -, niin viimeinen vesivoimalla käynyt saha – Savikosken saha Karttussa - suljettiin 1957. Siirtyminen puisten purjelaivojen käytöstä rautaisten höyryalusten käyttöön eteni miltei samoin. Vastaavasti metsätraktorien käyttöön otto 1960-luvulta alkaen ei ole vielä lopettanut maataloustraktorien käyttöä puun korjuussa. Purouitot hävisivät puun lähikuljetuksessa traktoreille ja autoille, mutta kaukokuljetuksessa on nippu-uitolle jäänyt oma roolinsa.

Norjalaiset toivat puun jalostuksen ja uiton osaamista

Norjalaisten merkitys uuden teknologian käyttöönotossa Suomen uitos- ja metsäteollisuudessa tulee perin pohjin valaistua kolmannessa niteessä. Aslak Holmsen tuli Norjasta Kotkaan 1859 ja käynnisti Kymijoen uiton. Lars J. Bredersten saapui 1870 tukkien hankintaan. Hän kutsui pari vuotta myöhemmin meille tutuimman Hans Gutzeitin, joka ensi töikseen rakennutti höyrystysaikan Kotkaan sekä värväsi sinne satakunta norjalaista sahaamisen ja uiton ammattilaista.

Puutavaraliike N. Otterstad & Co:n edustajia saapui Norjasta Keski-Suomeen 1871 tukkisopimuksia tekemään. Tämän firman saha valmistui Hallan saarelle Kotkaan 1876. Terje Olsenin johtamien norjalaisten uiton ja sahaamisen tukikohtia olivat Kemi ja Rovaniemi.

Skotlannin norjalainen Christian Salvesen oli jo vuodesta 1871 sahaliiketoimissa eri puolilla Suomea. Oli lisäksi muitakin sahamiehiä Norjasta. Norjalaisilla oli merkittävä panos myös puuhiomo- ja etenkin selluteollisuuden alkuunpanijoina. Valkeakoskelle rakennettiin Suomen ensimmäinen sulfaattisellutehdas 1890 eli viisi vuotta ennen vastaavaa tehdasta Ruotsissa. Sen jälkeen norjalaiset perustivat neljä uuden aallon sulfaattisellutehdasta Suomeen 1903-1921.

Ruotsinmaalaisten liikemiesten merkitys Suomen metsäteollisuuden pioneerivaiheessa jäi norjalaisia pienemmäksi. Miksi? Pakkanen ja Leikola eivät siihen vastaa. Oman arvioni mukaan Norja sijaitsi lähimpänä Britanniaa ja Hollantia – maailman johtavia merenkävijöitä. Niiden puulaivojen rakentajat olivat turvautuneet Norjan metsiin laajalti jo 1500-luvulta alkaen. Niinpä norjalaisille oli kertynyt vahva sahaamisen ja uiton asiantuntemus, mutta omat metsät olivat jo 1800-luvun puolimaissa hupenemassa silloisen puun korjuun teknologian ulottumattomiin. Ruotsissa sen sijaan riitti vielä omiakin metsiä, kun Pohjois-Ruotsikin oli vielä osittain valloittamatta.

Puulaivoja, puisia kirkkoja, hirsitaloja, savutupia

Suomessa on aina tarvittu ruuhia, lauttoja, veneitä ja pursia, joilla on voitu matkustaa jokia, järviä ja rannikkovesiä pitkin. Niitä on myös osattu itse valmistaa. Pakkanen ja Leikola kertovat osuvasti isojen valtamerien purjehdukseen pystyvien laivojen osaamisen synnyn. Pietarsaaren ja Kokkolan seuduille perustetuille Ruotsin laivaston telakoille kutsuttiin 1500- ja 1600-luvuilla hollantilaisia mestareita laivojen suunnitteluun ja rakentamisen valvontaan. He toivat mukanaan isojen laivojen vaatimat innovaatiot. Niiden sisältö ei selvinnyt niteestä 2, jossa muuten hyvin kuvailtiin tämä läpimurtovaihe.

Maakunnan asukkaita kirjoittajat puhuttelevat pohjanmaalaisina (s. 407), kun perinteisesti on käytetty nimitystä pohjalaiset. Kirjoittajat kuvailivat hyvin Pohjanmaan laivojen rakentamisen suuren mittakaavan muuhun Suomeen verrattuna, mutta laivanrakennuksen ja siihen tiiviisti liittyneen tervan valmistuksen sekä merenkulun merkitys Pohjanmaan taloudellisen ja kulttuuriseen nousuun jää kertomatta. Samoin 2000 asukkaan Kokkolan kukoistus: 1830-luvulla siellä oli kahdeksan kauppahuonetta ja Suomen suurin laivasto! Kokkolassa ehdittiin rakentaa tuhat puulaivaa ennen puulaivateknologian romahdusta.

Pohjanmaalla syntyi myös yllättävä puisten kirkkojen rakentamisen taito, jonka Pakkanen ja Leikola ohittavat luvussaan ”Myös kirkkoja puusta”. Kun siellä oli opittu rakentamaan isoja laivoja, samalla kaarevien pintojen tekniikalla opittiin rakentamaan kirkkojen kupolit. Syntyi merkittäviä talonpoikaisia mestareita, jotka kiersivät ympäri maata suunnittelemassa ja rakentamassa toinen toistaan kauniimpia puisia kirkkoja. Esimerkiksi Kuorikoskien suku Kaustiselta rakensi puisia kirkkoja neljässä polvessa. Kaustisen kirkon valtava kupoli oli suunniteltu kantavaksi ilman pylviäitä.

Kirjoittavat esittelevät myös muiden puurakennusten tekniikan kehitystä. Salvottujen hirsirakennusten tulo Suomeen jää heiltä esihistorian hämärään. Olen päätenyt eri lähteiden kautta siihen, että tämäkin kotoiselta tuntuva innovaatio oli tuontitavaraa sekä Venäjältä että Saksasta. Savutupa on Suomessa aliarvostettu, eikä korjaannu tässäkin trilogiassa.

Vierailin 1994 Norjan suomalaismetsissä Grue Finnskogar-paikkakunnalla. Siellä minulle esiteltiin ylpeänä suomalainen museona toimiva savutupa. Pakkanen ja Leikola kirjoittavat, että savutupaa lämmitettäessä talon väen piti poistua tuvasta. Museotuvassa oli kuitenkin laipion savuaukon lisäksi lattian pinnassa räppänä, jota säätämällä voitiin määrätä savun korkeus tuvassa. Jos tuvassa piti työskennellä lämmityksen aikana, niin savun alapintaa nostettiin riittävän korkealle räppänää avaamalla. Uskoisin tällaisen innovaation olleen käytössä myös Suomessa. Savutupa oli myös hygieninen ja piti syöpäläiset loitolla.

Uitosta ja koskenlaskusta

Kirjoittajat kuvailevat hienosti runsaiden vesireittien ja uiton merkityksen maamme metsäteollisuudelle. Täytynee uskoa uittoränni alun perin kotimaiseksi innovaatioksi, vaikka Kymijokea, Kokemäenjokea, Oulujokea, Kemijokea ja Tornionjokea pidettiin uittokelvottomina

norjalaisten tuloon saakka. Kosket olivat liian rajuja. Mikä oli lopulta norjalaisten osuus uittoteknologian siirtäjinä Suomeen jää edelleenkin toisen niteen 149 sivun jälkeen hieman avoimeksi.

Koskenlaskija-juustopakettin brändin kirjoittajat kertovat aivan oikein syntyneen 1933. Taiteilija jää kuitenkin raportoimatta. Hän oli Veikko Emil Sipiläinen. Kirja kertoo myös, että brändi on säilynyt lähes muuttumatta tähän päivään. Oikein. Valio katsoi kuitenkin 1992 jostain syystä tarpeelliseksi modernisoida alkuperäisen koskenlaskijan kuvan.

Meillä on tietysti käytössä eräitä muitakin metsään liittyviä yritysten brändejä, joita kirjoittajat eivät mainitse. Metso on maailman johtava paperikoneiden valmistaja. Jopa Nokian nimi voidaan johtaa metsään: perinteisesti kalleinta turkiseläintä mustaa soopelia kutsuttiin nokiaksi. Se metsästettiin sukupuuttoon Suomessa viimeistään 1600-luvulla, mutta elää edelleen luonnonvaraisena Pohjois-Aasiassa.

Naiset ja naisten puute

Pakkanen ja Leikola elävät tasa-arvon yhteiskuntaa. Naisten merkitys kämppäemäntinä ja metsätöissä kuvaillaan hyvin. Naiset metsäteollisuuden työläisinä tulee myös eri yhteyksissä esille, mutta naisten rooli metsäteollisuusyritysten johdossa rajoittuu Hella Vuolijokeen ja hänen firmaansa Aunuksen Puuliike Oy, sekä sen konkurssiin 1930. Tämän toimitusjohtajan värikkäät roolit politiikassa ja kulttuurissa olisivat ansainneet muutaman sanan.

Tähän yhteyteen olisi kyllä sopinut kuvaus toisesta saman ajan naisesta Hanna Parviaisesta Joh. Parviainen OY:n vaneritehtaiden ja sahan johtajana Säynätsalossa. Konkurssi oli hänenkin kohtalonsa. Ehkäpä muitakin metsäteollisuuden yritysjohtajina toimineita naisia olisi löytynyt?

Metsähistoriassa olen harvoin nähnyt kuvailua naisten puutteesta etäisillä savotoilla metsähistorian kirjallisuudessa. Jätkillä oli rankat työt ja rankat hovit. Vapaa-aikoja siivitti usein naisten puutteen torjuminen jutuilla ja kaskuilla, mutta myös suoralla toiminnalla.

Sosialismin askeleita

”Valtion omistukseen vuonna 1918 siirtyneestä Aktiebolaget W. Gutzeit & Co:sta (Vuodesta 1928 Enso-Gutzeit Osakeyhtiö) tuli merkittävä kartonginvalmistaja.” Tämä lakoninen toteamus olisi vaatinut enemmän huomiota. Siinähan Suomen uusi valkoinen hallitus ensi töikseen sosialisoi myös Ab Tornator-yhtiön ja näiden kahden norjalaisyhtiön yhteensä lähes puolen miljoonan hehtaarin metsät.

Tämä yllättävä sosialisointi tehtiin Saksan painostuksesta ja perustui valkoisen hallituksen ja Saksan sopimukseen saksalaisen sotajoukon lähettämiseksi Suomeen. Sen vastineeksi Saksa vaati Suomen ulkomaankaupan kontrollin ja luonnonvarojen käytön avaamisen saksalaisille. Tämänhän on Hannu

Rautkallio väitöskirjassaan 1977 osoittanut. Onneksi Saksan kanssa tehdyt sopimukset raukesivat Saksan häviöön.

Pakkanen ja Leikola kertovat yhtä lakonisesti Metsähallituksen suojissa tapahtuneista puun jalostuksen sosialisointiaskelista. Jo 1900-luvun alussa Hannikaisen johtama Metsähallitus perusti pienet höyrusahat Siuroon ja Sukevalle sekä osti Kevätniemen sahan Lieksasta. Cajanderin tultua Metsähallituksen johtoon sosialisointia jatkettiin perustamalla uusi saha 1921 ja sulfiittisellutehdas 1928 Veitsiluotoon.

Tannerin sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus 1926-1927 synnytti kämppälain oikeiston vastuksesta huolimatta. Kirjoittajat mainitsevat kämppälain, mutta eivät sen luoja. Tannerin hallituksen päätös tarvittiin myös em. Veitsiluodon tehtaan perustamiseksi. Metsänhoitaja Mauno Pekkalalla hallituksen maatalousministerinä lienee ollut myös vaikutuksensa tämän hallituksen muihinkin metsälakeihin: yksityismetsälaki, sen hallintolaki ja metsänparannuslaki. Erikoinen ”metsä-hallitus” ja erikoiseen aikaan!

Valokuvat, lehtileikkeet ja indeksit

Kukin kolmesta niteestä on varustettu omalla henkilö- ja paikannimi-indeksillään. Indeksien luvun viihdyttämiseksi nekin on varustettu useilla valokuvilla! Viitesanojen sivunumeroissa löytyi pientä epätarkkuutta.

Kirjojen kuvituksen eteen on tehty uskomaton työmäärä! ”Oikeita” valokuvia riittää eri aikakausilta alkaen I.K. Inhan kuvista 1800-luvun lopulta. Toinen merkittävä valokuvien ryhmä muodostuu taideteosten kuvista. Niistä merkittävä osa kuvaa eri tehdaslaitoksia – etenkin sellu- ja paperitehtaita. Taiteilijoina esiintyvät maan eturivin nimet. Muuallakin kirjassa tuodaan esiin metsäsektorin ja taiteiden mittava vuorovaikutus kirjallisuudessa, musiikissa ja tukkilaiselokuvissa.

Tukkikauppojen sopimukset, metsänarviot, kirkkokuulutus tukkien myynnistä vuodelta 1808 ja lehtileikkeet muodostavat kuvituksen yhden pääryhmän. Niiden avulla lukija saa elävän käsityksen eri aikojen puukaupasta.

Valokuva ”Åbo Tidningar”-lehdestä vuodelta 1798 ja kirjoituksen huoli puunhintojen kohoamisesta metsien vähetessä on yksi koko kirjatrilogian helmiä! Näitä lehtileikkeiden kuvia riittää joka niteeseen. Viite ”Smålands Allehanda”- lehden tietoon vuodelta 1881 tukkien tuontiin Suomesta ja Venäjältä Jönköpingin sahalle on yksi kolmosniteen ihmeitä! Muutenkin kirjoittajat tekevät sopivasti vertailuja Ruotsiin.

Metsäteollisuuden tulevaisuus

Historian kirjoissa ei välttämättä tarvita tulevaisuuden skenaarioita. Pakkanen ja Leikola kuitenkin harjoittavat hieman tätäkin kristallipalloon katsomista. He kertovat, että sahateollisuus ja koko puuteollisuus voivat olla ”auringon ala”. Lähteeksi ilmoitetaan Metsäteollisuus ry:n nettisivut.

Kirjoittajat toteavat paperiteollisuudesta, että sen tulevaisuus on arvoituksellinen, kun viimeinen uusi paperikone otettiin käyttöön Suomessa 1998. He yhtyvät kuitenkin Metsäklusteri Oy:n uskoon, että ”haluamme kaksinkertaistaa metsäklusterin tuotteiden ja palvelujen arvon vuoteen 2030 mennessä vuoteen 2006 verrattuna.” Ehkäpä tässä kohtaa Pakkanen ja Leikola olisivat voineet kääntää kristallipalloansa Metlan tuoreisiin metsäalan skenaarioihin.

Epilogi

Jäikö Suomen metsien käytön historiasta vielä jotain tutkimatta? Minkään niteen lopussa ei ole kirjoittajien päätelmiä, joten kirjoittajat ovat jättäneet johtopäätösten teon lukijoille. Tämän kirjatrilogian mikrotason löydöksiä voidaan luonnollisesti käyttää havaintoina koko maan tason kuvauksissa. Pakkanen ja Leikola jättävät myös lainsäädännön ja politiikan pääosin käsittelemättä. Yksi mahdollisuus on jäsentää nämä 1664 sivun löydökset teoreettiseen viitekehykseen ja pyrkiä etsimään kausaaliselityksiä Lloydin 1986 kirjan ”Explanations in Social History” malliin?

Arvioidun trilogian niteet

Pakkanen Esko ja Leikola Matti 2010. Metsää, puuta ja kovaa työtä. Suomen metsien käytön historiaa. Ensimmäinen nide. Metsäkustannus. Helsinki. 640 s. ISBN 978-952-5694-55-0. 52 e

Pakkanen Esko ja Leikola Matti 2011. Puut perille ja käyttöön. Suomen metsien käytön historiaa. Toinen nide. Metsäkustannus. Helsinki. 512 s. ISBN 978-952-5694-56-7. 48 e

Pakkanen Esko ja Leikola Matti 2011. Tervaa, lautaa ja paperia. Suomen metsien käytön historiaa. Kolmas nide. Metsäkustannus. Helsinki. 512 s. ISBN 978-952-5694-85-7. 48 e

Oma taustalähde

Palo Matti and Lehto Erkki 2011 Private or Socialistic Forestry? Forest Transition in Finland vs. Deforestation in the Tropics. Springer/World Forests X. Dordrecht et al 447 p, ISSN 1566-0427, ISBN 978-90-481-3895-1, 149 e